

**Halmazottan hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztése nyelvi játékokkal az
óvodánkban**

Készítette: Erdei Hajnalka Tünde

2011

Mottó:

„...add meg nekem azt a békét, hogy elfogadjam, amin nem változtathatok, a bátorságot, hogy megváltoztassam, amit megváltoztathatok, a bölcsességet, hogy tudjam a különbséget.” (Gordon 1989)

Szakedolgozatom megírásában az anyanyelvi nevelés pedagógiai munkában való újraértelmezése, a kommunikációs problémák elmélyülése, a társadalmi-gazdasági változások valamint az etnikai hovatartozás okozta hátrányok leküzdése motivált. **Céлом** egy olyan **anyanyelvi játékgyűjtemény összeállítása** volt, amely hangsúlyosan a nyelv- és beszédfejlődési zavarok megelőzéséhez és kezeléséhez ad szakmai segítséget, és rendszerezi a fejlesztőjátékokat. Jellemzője, hogy a gyakorlati alkalmazáshoz ajánlást ad. Rendkívülisége, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű, roma gyermekek fejlődését is segíti - esélyt teremtve a biztos iskolakezdésre -, a roma kulturális elemek alkalmazási lehetőségeinek megjelölésével.

A 2009-2010-es nevelési év újabb mérföldkő volt az óvodapedagógia történetében. A módosított Óvodai nevelés országos alapprogramja újult figyelemmel fordult az anyanyelvi nevelés felé. Feladatként jelölte meg **egy olyan környezet kialakítását, ahol a gyermeki beszéd alakulásához szükséges figyelem, érdeklődés, ösztönzés, minta biztosított.**

Kiemelt szerepe van itt a **személyes példaadásnak**. Tisztában kell lennünk azzal, hogy beszédünk akkor modellértékű, ha helyes a beszédlégzés, tiszta az artikuláció, helyes az ejtés. Ha a magyar beszédre jellemzően használjuk a szövegfonetikai eszközöket. Ha szóhasználatunk választékos, de a „dajka-nyelv” kerülésével a gyermekek értelmi szintjén fogalmazunk. Ha helyesen használjuk a nyelvtani szabályokat. Ha szövegszerkesztésünk nem terjengős, inkább lényegre törő, de érzékelteti a jelen állapotunkat. Ha használjuk a nem verbális elemeket. Ha kerüljük a szlenget, a trágárságot, az utasító beszédmagatartást. Ha beszédünket kapcsolatteremtésre, és a beszédpartnerek közötti kapcsolat fenntartására használjuk. Ha beszédünkkel igyekszünk esztétikai hatást is elérni. Ha hitelesek vagyunk. A legfőbb munkaeszközünk az élőszó, a beszéd. Ebből következik, hogy beszédműveltségünket bővíteni, beszédképességünket fejleszteni kell. Érdemes beszédünket néha ellenőrizni, és a szinten tartás, az esetleges hibák torzulások megakadályozása érdekében karbantartani. Erre kiválóan alkalmasak, a *légző és artikulációs gyakorlatok, mimikai és gesztusgyakorlatok, szövegejtési gyakorlatok.*

Az óvoda feladata az is, hogy a gyermekek fejlődését nyomon kövesse. **Szűrések, képességmérések, megfigyelések** által kerül megállapításra a gyermek fejlődési üteme, elmaradása, esetleges hiányosságai. Az ütemezett, minden területre kiterjedő mérések részletes képet adnak ahhoz, hogy az egyénhez igazított fejlesztést és prevenciós munkát elkezdhessük. Óvodáskor elején feladatunk a jó beszédmintával, a sokat beszélő környezet biztosításával a gyermekek szókincsének gazdagítása, a beszédszervek ügyesítése, a

beszédkedv felkeltése. Óvodáskor közepén feladatunk továbbra is a szókincsbővítés, valamint a beszédészlelés, a beszédmegértés, a hangdifferenciálás, a beszédhanghallás fejlesztése. Óvodáskor végén és a befejező szakaszban lévő gyermekeknél feladatunk a régieken túl az érthető, kifejező, összefüggő beszéd gyakorlása.

Az óvoda sok esetben **speciális szakszolgálatot** is nyújt a problémák megoldására. Logopédus, fejlesztőpedagógus, pszichológus, esetleg gyógypedagógus és konduktor szakértelmét hívja a beszédzavar, beszédhiba, tanulási zavar veszélyeztettség kezelésére. Az EPSZ által nyújtott lehetőség felbecsülhetetlen nemcsak számunkra, hanem a szülőknek is. Gyermekeit nem kell az óvodai életből kiemelnie, és a város másik végébe utaznia az ellátás igénybevételéért. Ezt anyagi és családi körülményei, valamint életvitele sem engedi meg.

Amikor a gyermek belép az óvodai nevelés rendszerébe, már tud beszélni, ismeri az alapvető kommunikációs szabályokat. Tehát már rendelkezik egyfajta anyanyelvi tudással, amelyet a család és a közvetlen környezete mintaként nyújtott neki. De ez a folyamat minden gyermek esetében különböző módon, eltérő mértékben valósult meg. Sajnos az egyre gyorsuló életritmus miatt a gyermekre egyre kevesebb idő jut. A szülők elfoglaltak. Nem érnek rá a beszélgetésre, a gyermekükkel való mély, bizalmas kapcsolat kialakítására, ápolására. Az ilyen feltételek között növekedő gyermek érzelmileg sivárrá válik, elmarad a fejlődésben. Egyeseknél az eltérő szociokulturális háttér okozza a hátrányos helyzetet. Sok esetben a családi terheltség miatt **halmozottan hátrányos helyzetbe** kerül. Ebben az esetben az óvoda átveszi a család szerepét, pótolja a hiányosságokat. Itt van jelentős szerepe a prevenciónak. Hiszem, hogy az általunk végzett **prevenciós munka** meghozza gyümölcsét, és a kötelező szűrővizsgálatok eredménye alapján egyre kevesebb gyermeknek kell a szaksegítség. Tudom azt, hogy ez a prevenciós munka a szakképzett munkatársak nélkül elképzelhetetlen. A velük való együttműködés, az általuk adott tanácsok, a mi anyanyelvi nevelőmunkánkat segítik.

A beszélő környezet a gyermek beszédtanulásának feltétele. A beszédkedv alakulására különösen nagy hatással van a társas tevékenység, a társas kapcsolatok. A gyermekközösség a színtere annak, amelyben gyakorolhatja a gyermek a metakommunikációt, a kérdezés és a beszélgetés technikáját. Alkalmazkodnia kell, társaival beszélgetni, kommunikálni szükséges úgy, hogy az érthető, kifejező legyen.

Az új vizuális tömegkultúra, a TV, videó, számítógép térhódítása azonban veszélyezteti a mai gyermekek kommunikációját. Gátolja a beszéd fejlődését, ezáltal torzul a személyiség, az egyén elmagányosodik. (Az elektronikus képen látott élmény mindig magányos élmény

marad.) A gyermek számára pedig fontos az emberi közelséget, biztonságot adó, közös élményt nyújtó **játék**, és ez az óvoda sajátja. A játék személyiségformáló hatását kihasználva fejlődnek az írott nyelv elsajátításához szükséges képességek is, amely egyben az iskolai sikeresség záloga.

A játék során elsődleges teendők a játékeszközök megismertetése, megnevezése, használatának bemutatása, helyének megmutatása. Ez lehetőséget ad az együtt játszásra, a beszélgetésre, a gyermek megfigyelésére és fejlesztésére, a szorongás feloldására. A szegényes tárgyi környezetből érkező gyermekek kíváncsiságát hamar felkeltik a színes, hívogató játékok, de ez az érdeklődés ugyanolyan hamar el is múlik, mivel nem tudják, hogy ez mire való, hogyan kell vele játszani. Csak a birtoklási vágy hajtja őket, ami náluk nem csak életkori sajátosság, ez a roma családok értékrendjéből fakad. Mindent megengednek a gyermeknek. Ezt a magatartást követik a kicsik az óvodában. Itt azonban szabályok vannak, korlátokba ütköznek. Ahhoz, hogy gyermekink megértsék és befogadják ezeket a szabályokat, erős érzelmi kapcsolatot kell kiépítenünk velük. Leghatékonyabb eszköze az *öbéli játék*, ami egyben a magyar nyelv elsajátításának, a nyelvi jellegzetességek gyakorlásának lehetőségét is biztosítja. A *gyakorló játék* közben elhangzó halandzsázások pedig, jó alkalmat adnak az artikuláció gyakorlására, de a beszéd és a mozgás összekapcsolásának gyakorlására is. Ezek a verbális gyakorlójátékok a beszédgátlás feloldásában nagy jelentőséggel bírnak, általuk spontán módon alakul a gyermek beszédkedve. A *konstruáló játék* kommunikációs helyzetet teremt. Ahhoz, hogy a gyermek az elképzeléseit megvalósíthassa, párbeszédet kell folytatnia, kérdéseket-válaszokat kell megfogalmaznia. Eközben persze gyakorolja az udvariassági szokások nyelvi megfogalmazásait, az érzelmeket kifejező nonverbális eszközök használatát. A *szerepjáték* a gyermekeknek a legkedveltebb játéktevékenysége. A játék tartalma a nyelvi-kommunikációs készségek változatos gyakorlási lehetőségét nyújtja. Ezáltal a gyermek beszédkedve fokozódik. Kialakul benne a szóbeli kapcsolatteremtés igénye. Törekszik a szóbeli kapcsolat fenntartására. Beszédét a szituáció által meghatározott keretek között kifejező módon szerkeszti. Meg tanul figyelni a másokra, és az észlelt metakommunikációs jelzésekhez igazítani reakcióját, beszédét. A roma gyermekek szerepjátékában a hagyományos cigány nevelés gyakorlatát látjuk visszatükröződni. A hagyományhoz híven, a lányokat az anyák és nagymamák a háztartáshoz szükséges munkára készítik fel. Vagyis a lányokat családanyának nevelik, de ezzel korlátozzák azok mozgását, személyiségük kibontakozását. Ezzel szemben az apák a fiaikat nevelik szabadon és korlátok nélkül úgy, hogy jó kezűgyességű, eszes, ravasz, rámenős felnőtt válják belőlük. Vagyis a korai

önállóságra, keresővé válásra szoktatják őket. Ez a fajta családi szocializáció ugyan megfelelő a hagyományos életvitelükhöz, de a gyermekek társadalomba való beilleszkedéséhez, a gyermeki jogok gyakorlásához ez egy igen szűk, behatárolt folyamat. Ebben a zárt családban a nyelvi kódok is korlátozottak. A közösség tagjai egy kialakított egyezményes jelrendszert használnak. Ebben a nem verbális kommunikáció és a metakommunikáció jelei, a családban betöltött szerephez és pozícióhoz kötötten, nyilvánvaló tartalommal bírnak.

Ezért az óvodában olyan lehetőségeket teremtünk, amelyben a családi nevelés hiányosságait pótolni, a hátrányokat kompenzálni tudjuk. Így a kislányokat a babázás, a cicomázkodás mellett minél több konstrukciós, társas-és szabályjáték, értelemfejlesztő játék lehetőségével ismertetjük meg. A kisfiúknak pedig a hagyományos pénzhez kötődő és képesség fitogtató játékokon túl minél több szabályjátékot biztosítunk, hogy átélhessék a nyeres-vesztés élményét, egészséges versenyszellem alakuljon ki közöttük, növelve ezzel kudarcűrő képességüket. Közös szerepjáték téma a családi ünnepek felelevenítése (lánykérés, esküvő, keresztelő, születésnap), de a negatív élmények szorongásoldó feldolgozása is (virrasztás, temetés, bujkálás, menekülés). Ezekben közeli képet kapunk a gyermekek szóbeli kultúrájából, az előadásmódról, a beszédelemek használatáról, a szövegszerkesztésről. De ezek adják a fejlesztés lehetőségét is.

Az élmények kijátszásának egy másik lehetősége a *dráma- és bábjáték*. E játékformák komplex személyiség fejlesztő hatásúak. A játék során feloldódnak a beszédgátlásaik. A szerep megjelenítése közben gyakorolják az összefüggő beszédet, a gesztusokat, a mimika használatát. Kommunikációs eszközeiket informálásra, tájékozódásra, befolyásolásra használják. Eközben olyan szociális képességeik formálódnak, mint az egymásra figyelés, alkalmazkodás, együttműködés. Fejlődik beszédértésük, beszédprodukciónak. A bábozás jótékony hatása a szókincsben is lemérhető. A gyermekek által használt szókészlet ilyenkor a legnagyobb. Különösen fontos ez azért, mert a cigány nyelv szóállománya rendkívül csekély (kb. 1500 szó). Bábozás közben a gyermekek nyelvi teljesítménye színesebbé válik, hiszen kerülnek a sablonokat. A bábjáték jelentősége abban is áll, hogy diagnosztikai és terápiás eszközként egyaránt alkalmazható. Különösen hatásos dadogó gyermekek esetében. A biztonságot nyújtó paraván mögé bújva, a bábon keresztül vetíti ki vélt vagy valós sérelmeit. Szorongása feloldódik, sikerélménye által nő önbizalma. A *szabályjáték* a tanulás fontos módszere. Lényege a szabály betartása. A mozgásos szabályjátékok a nagymozgás, a finommotorika, a testséma és a percepció fejlesztése mellett, a verbalitást is alakítják. A gyermek tárgyak és testrészek nevét tanulja meg, cselekvések megnevezésével

igéket ragoz, térbeli és időbeli, mennyiségi relációkat használ, formák és színek neveit gyakorolja, hasonlóságokat-különbözőségeket fogalmaz meg. Az évek alatt igyekeztünk a roma népi játékok tárházát felkutatni és azt a mindennapokba beépíteni. Az értelemfejlesztő szabályjátékok már bizonyos fokú szociális, értelmi érettséget feltételeznek. Ezek a játékok a beszédnevelés fontos eszközei, hiszen az észlelés és a verbális képességek fejlődnek általuk. Játás közben a gyermekek beszédre kényszerülnek (kérdéseket tesznek fel, állításokat, szabályokat fogalmaznak meg, problémákat vetnek fel). Közben fejlődik a figyelemkoncentráció, a megfigyelőképesség, a figyelemmegosztás, a logikus gondolkodás. A cigány kultúra egyik kevésbé használt, humorban és bölcsességben gazdag szelete a találós kérdés.

Az ingerszegény környezetből érkező gyermekek között sokan vannak, akik mindenre rácsodálkoznak. Az óvodai környezet, jó hatással, felkelti a tudásvágyukat. Ám vannak olyanok is, akik érdektelenek, így a tanulási folyamat számukra kudarc. Feladatunk, hogy főként ezekben **a gyermekekben felkeltsük a megismerési vágyat.** *A műveltség tartalmak átadásával megtapasztalhassák, későbbi korban pedig megértsék a tudás fontosságát.* Ezzel párhuzamosan **a szülők szemléletformálása is fontos.** A meggyőzés módszerével a többségi társadalom által is elfogadott, a roma kultúra és hagyományok értékeinek nevelési folyamatba való bevonásával a szülők számára is érthetővé kell tenni, hogy a tanulás, a tudás társadalmi érték, ami a gyermek előmenetele és jövője szempontjából nagyon fontos. Szükséges, hogy a szűk léttérből, ingerszegény környezetből érkező gyermekek számára, fokozatosan kinyissuk a világot. Az élményszerző programokra igyekszünk egy-két szülőt is beszervezni, akik az otthoni környezetben segítik a tapasztalatok feldolgozását. A közös élmény családi körön belüli beszélgetésre sarkall. Nagyobb a valószínűsége, hogy a szabadidő hasznos eltöltésére ezeknek az élményeknek újra átélését választják. Identitástudatuk formálása azonban a művészeti tevékenységeken keresztül történik a leghatékonyabban.

A **roma kultúra** írott emléke igen csekély. A *versek, mesék* még máig is szájról szájra terjednek. Gyermekeknek szóló versek többnyire a műköltészeti alkotások között találhatóak. Kutatómunkánk során törekedtünk arra, hogy a gyermekek életkorához és érzélemvilágához közel álló verseket, meséket gyűjtsünk, hiszen a mese elősegíti a gyermek szociális folyamatait, személyiségformáló hatása van. Gyarapszik a gyermek szókinése, érdeklődést kelt benne a könyv és az olvasás iránt. Az emberi hang varázsa pedig pótolhatatlan. *Cigány gyermekdalok* szinte alig vannak. A gyermekek a felnőttek dalait éneklék. A zene esztétikai hatását a dallam, a szöveg, a ritmus és a mozgás együttes

megjelenése adja. A gyermek a zenére ösztönösen mozdul. Később ezek differenciálódnak, egyre inkább tudatosabbá válnak, táncmozdulatok lesznek. A gyermek tisztában lesz saját testének határaival, az irányokkal, a téri elhelyezkedéssel. Ugyanakkor a tekintet, mimika, gesztus képességei is gyorsan fejlődnek. Ezzel kommunikációs eszköztáruk gyarapszik. Kutatómunkánk során fontosnak tartottuk, hogy zenei gyűjteményünkbe az autentikus cigányzene forrásanyagából válogassunk. Elsősorban zenehallgatáskor adjuk elő ezeket. A roma hagyományokban az *öltözködés* az, ami a vizuális élményt adja ősidők óta. Munkánk során lehetőséget adunk arra, hogy a gyermekek ezt a sajátos szín- és formavilágot megelevenítsék. Ez egy újfajta közlési nyelv a számukra. A szóban el nem mondható dolgokat jelenítik meg érzelmi állapotuknak megfelelően. A verbális közlés csak kiegészíti a képi megjelenítést. A szóbeliség háttérbe szorulása azonban nem jelenti fontosságának elvesztését. A képi és verbális fejlődés elválaszthatatlan egymástól, a gondolkodás fejlődésének alapja. A művészeti tevékenységek egymást kiegészítik, felerősítik. Komplex módon keltenek esztétikai hatást, ezáltal az anyanyelvi nevelés eszközévé válnak.

Ahhoz, hogy a tudatos, tervszerű fejlesztőmunkánk megvalósuljon, **ismernünk kell a normális nyelvfejlődés feltételeit, állomásait.** Ismeretében nagyobb rálátásunk van a nyelvfejlődést serkentő és gátló hatásokra, jobban megértjük a beszédhiba, beszédzavar kialakulását. Az egészséges csecsemő születésekor a nyelv- és beszédképesség kialakulásának csak a lehetőségeivel rendelkezik. Ezek az ép idegrendszer, az ép hallás, és az ép beszédszervek. A zavartalan fejlődés feltételeit a jól és sokat beszélő környezet kell, hogy biztosítsa az utánzáson keresztül. A nyelvfejlődésnek szakaszai vannak. Ezeken az állomásokon minden gyermek átmegy, azt kihagyni nem lehet. De, hogy ez a fejlődés milyen ütemben zajlik, az egyes szakaszok mely időpontban és milyen tartalommal jelennek meg, az egyénenként eltérő. Sajnos vannak olyan tényezők, amelyek gátolhatják a normális nyelvfejlődést. Ezek következtében átmeneti, vagy tartós zavar léphet fel. **Fontos, hogy a tüneteket minél hamarabb észleljük és a problémának megfelelő fejlesztést időben elkezdjük.** Zavar kialakulhat a beszédszervek rendellenessége, hallási rendellenesség, értelmi fogyatékoság, környezet általi elhanyagoltság, vagy pszichés okok miatt. Lehetnek a keletkezés körülményeit tekintve veleszületett, vagy szerzett zavarok. Kihathatnak a folyamat egészére, vagy csak egyes részeire. Fellelphetnek gyermekkorban és felnőttkorban. A nyelvfejlődés zavarainak, az okok és tünetek ismeretében, több fajtáját ismerjük. Ezek: a beszédfejlődési elmaradás (megkésett beszédfejlődés, beszédfejlődési zavar, beszéd fogyatékoság), artikulációs zavarok (pöszeség), beszédritmus zavarok (dadogás, hadarás), parciális teljesítményzavarok (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia),

centrális zavarok (diszartria, afázia), hangképzési zavarok (diszfónia). A halmozottan hátrányos helyzetű cigány gyermekek nyelvfejlődési problémái zömében a pöszeség és a tanulási zavar veszélyeztetettségben mutatkoznak meg, de a megkésett beszédfejlődés és a dadogás is tapasztalható.

Nehezíti a gyermekek nyelv-és beszédfejlődését, hogy egyes családokban *él még a roma nyelv*. A helyzettől függően a beszédmintát adó felnőtt hol magyar, hol roma nyelven szólal meg. A két nyelvnek különböző a kommunikációban betöltött szerepe. Az egyik (anyanyelv) a saját belső életük, érzelmi világuk kifejezésére szolgál, az „intim” kommunikáció eszköze. A másik nyelvet (új nyelv) csak azért beszélik, mert a megélhetésükhöz kell. A „hivatalos” vagy „formális” kommunikáció eszköze. A magyar nyelvet velünk, mint a másik nyelvközösség tagjaival való interakciókban használják. A két nyelv funkcionális megosztottsága miatt a gyermekek ugyan mind a két nyelvet hallják, de általában hiányosan tudják. Lassan alakul ki bennük a két nyelv elhatárolódásának képessége, lassan válik automatikussá a magyar nyelv elemeinek és szabályainak alkalmazása. A két nyelv egymásra hatásának következtében (nyelvi interferencia) sajátos hibákat, eltéréseket tapasztalunk. Mindezek a beszéd érthetőségét nagymértékben csökkentik. A problémák jelentős nyelvi hátrányt jelentenek és a szociokulturális hátránnyal súlyosbítva az iskolai sikertelenséget vetítik előre.

Az óvodai tevékenységi területek számtalan lehetőséget adnak az **anyanyelvi fejlesztő játékok** alkalmazására. Ezek a játékok szabályjátékok, így feltételezik az óvodapedagógus direkt vagy indirekt irányítását. A feltételek biztosítása (felkészültség, helyszín, eszközök, motiváció) teszi lehetővé a zavartalan és sikeres játékot. Többször is játszhatók. A folyamatos ismétlések megkönnyítik a beszédmechanizmusok, a nyelvi-kommunikációs ismeretek rögzülését. Bármely tevékenységben, a nap bármely szakában alkalmazhatók, akár várakozási időben is. Minden korosztálynál, a beszéd minden területén használhatók, betartva a fokozatosság elvét. Alkalmask a prevencióra és/vagy a korrekcióra a megkésett beszédfejlődés, a pöszeség, a dadogás, a tanulási zavar veszélyeztetettség területén. Alkalmazásuk célja a beszédmegértés, a beszédészlelés, a beszédprodukción, a kommunikáció fejlesztése.

Nyelvi fejlesztő munkánk során **ismernünk kell a kompetenciahatárainkat**. Minden esetben jót cselekszünk, ha beszéd szerv ügyesítő (*légző-, fújó-szívó, és artikulációs ajak-nyelv*), hallásfejlesztő (*hallás differenciáló*) gyakorlatokat szervezünk játékos formában. Ez a **pöszes gyermekeknél** igen hatékony. Elsajátítják, automatizálják a helyes beszédlevegést. Erősödnek, ügyesednek a beszéd szervi izmok. Tudatosabban mozgatják azokat.

A *feszítő-oldó, relaxációs gyakorlatok* jótékony hatással bírnak az irányításunk alatt, különösképpen a **dadogó gyermekeknél**. Az általános izomfeszültség feloldása következtében a finommozgás területén fellépő görcsök fellazulnak. A folyamatos beszéd kialakításában segítenek az *énekes játékok*, a dallam, a ritmus, a mozgás együttes hatásával. A *ritmus gyakorlatok* által rögzülnek a normál beszédhez szükséges szövegfonetikai eszközök alkalmazásai. A helyzetekhez, szituációkhoz kötött kommunikációt pedig a *báb- és drámajáték*, az önkifejező tevékenységek keretében gyakorolhatják.

A *percepciót fejlesztő- és mozgásos játékok, fonémahallást fejlesztő játékok, taktilis észlelést és érzékelést fejlesztő játékok, mozgásos gyakorlatok, finommozgást és grafomotorikát fejlesztő játékos gyakorlatok, valamint a kommunikációs gyakorlatok* a különböző részképességek javításában játszanak szerepet. Ezek a **tanulási zavar veszélyeztetett gyermekek** legnagyobb segítői. Óvodáskor végére igyekszünk elérni, hogy gyermekeink a fonológiai tudatosság szintjére emelkedjenek.

A kommunikáció javítását, a nyelvi ismeretek alkalmazását különböző *helyzetgyakorlatok, báb- és drámajáték, és könyvnezegetés* közben valósíthatjuk meg, így motiválva a **megkésett beszédfejlődésű a gyermeket**, alakítva ezzel egész személyiségét.

Nyelvi fejlesztő munkánk során **figyelemmel kell lennünk arra**, hogy pösze gyermeknél a rosszul képzett hang ejtését, a dadogó gyermeknél a közösség előtt való megszólalást ne erőltessük. A megkésett beszédfejlődésű és a tanulási zavar veszélyeztetett gyermekeknél a segítségadás, a támogatás lehetőségét mindig adjuk meg. A tapintatos hibajavítással kerüljük a figyelemfelhívást. A helyes ejtés, a kifejezések helyes alkalmazásának általunk megismételt formája, illetve a gyermekek által jól használt forma dicsérete lehet csak a javítás módja.

Minden esetben, ha kétségeink vannak a beszédhiba, beszédzavar azonosítása, vagy a prevenció-korrekció munkánkkal kapcsolatban, **hívjuk segítségül a kompetens személyt**. A konzultáció, a gyakorlati megsegítés a fejlesztés hatékonyságát, sikerességét erősíti. A fejlesztő munka hatására, ha annak irányát és módszereit jól választottuk meg a gyermekek fejlődésében pozitív változást kell tapasztalnunk. A szakemberekkel vagy az anyanyelvi munkaközösség tagjaival való beszélgetések megerősítenek bennünket abban, hogy jól végezzük anyanyelvi nevelő munkánkat. De legjobb bizonyítéka a **szemmel és füllel is tapasztalható változás** a gyermekek fejlettségében. Szeretnek és akarnak az újjal, a jobbal megismerkedni. Az ebben való közreműködésünket pedig soha nem felejtik el megköszönni. Néha szóban, de leginkább egy hálás pillantással vagy öleléssel.

Anyanyelvi játékgyűjtemény

összeállította: Erdei Hajnalka Tünde

2011

Ajánlás

Az óvodában folyó pedagógiai munkánkat egy saját, a roma kultúrát közvetítő hátránykompenzáló program alapján végezzük. Ez adja a keretet. De, hogy ezt hogyan, milyen módszerekkel és tartalommal töltjük meg tőlünk és az általunk végzett kutatómunka eredményétől függ. A roma kultúra tárgyi és szellemi értékeinek gyűjtését már évek óta végezzük. Alkalmazásának lehetőségeit folyamatosan keressük. Az általam összeállított játékgyűjtemény az anyanyelvi nevelést, a nyelvi fejlesztést és prevenciót helyezi a középpontba. Benne a nyelvi zavarok (megkésett beszédfejlődés, beszédfejlődési zavar, beszédfigyelmetlenség), beszédhibák (pöszeség, dadogás, hadarás, orrhangzós beszéd), tanulási zavar veszélyeztetettség (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia) fejlesztési területei vannak megjelölve úgy, hogy a játék, a tevékenységek és az egyéni fejlesztések keretében a roma kulturális elemek alkalmazási lehetőségei is megfogalmazásra kerültek.

Néhány gyakorlat erejéig felnőtteknek szóló fejezet is található a gyűjteményben. Úgy gondolom, erre is szükség van. Egyrészt azért, mert beszédünket, kommunikációnkat folyamatosan kell karbantartanunk, hogy jó beszédmintát adhassunk a gyermekeknek. Másrészt azért, mert amíg gyakorolunk, csak magunkkal foglalkozunk, és ez jót tesz testi-lelki egészségünknek.

Tisztában kell lennünk kompetencia határainkkal. Ne akarjunk hangot tanítani! Az a logopédus feladata. A vele való együttműködés és konzultáció azonban a segítségünkre lehet. Azokat a testi, szociális, érzelmi, értelmi képességeket alakítsuk ki és erősítsük, amelyek a zökkenőmentes iskolakezdés biztosítékai.

A játékok az életkori és egyéni sajátosságokhoz igazítottak, így minden korosztály számára élvezhetők. Fontos, hogy ismerjük gyermekeinket és azokat a körülményeket, amelyek már fogantatástól érték. Munkánk sikeressége a gyermekkel való pozitív érzelmi viszony meglétén múlik. A játékokat a nap bármely szakában játszhatjuk, az igényektől függően, de tartsuk mindig szem előtt a gyermekek és a csoport fejlettségi szintjét. A játékok többsége nagy és mikro csoportos valamint egyéni foglalkoztatási formában is játszhatók. A szabályok, a témák apró változtatásával többször is ismételhetők úgy, hogy a gyermekek nem veszítik el az érdeklődésüket. Soha ne erőltessük a játékokat! A hibajavítás helyes módja a rosszul ejtett hang, szó, mondat általunk történő megismétlése, helyesen. Tudjuk, hogy minden gyermek egyéni utat jár be, más ütemben halad a többiekhez képest. Türelemmel, megértéssel, bátorítással és sok dicsérettel segítsük őt ebben!

Pedagógusoknak

Cél:

A helyes beszéd ellenőrzése. A hibák, torzulások kialakulásának megakadályozása.

Beszédképesség fejlesztése, beszédműveltség bővítése.

I. Légző gyakorlatok:

- Hanyattfekvésben a hasi légzés gyakorlása, kéz a hason. orron be-orron ki a kilégzés elnyújtása.
- Relaxáció zenére. A hasi légzés és lazítás gyakorlása.
- Állva, ülve, kéz a csípőn. Hasi légzéssel a levegő útjának változtatása és a levegő áramoltatás tempógyorsítása. (orron be-szájon ki, szájon be-orron ki, szájon be-szájon ki).
- Kilégzés hangzóejtéssel: sz, z, m, a ,e stb.
- Számlálás egy levegővel. A számlálás növelése.
- Piramis mondatok egy levegővel történő kimondása. Pl.

A lányok játszani kezdtek.

A lányok és a fiúk játszani kezdtek.

Az iskolás lányok és a fiúk játszani kezdtek.

Az iskolás lányok és a fiúk játszani kezdtek a labdával. stb.

- Írott szöveg hangos felolvasása értelemszerűen véve a beszédhez szükséges levegőt.

II. Artikulációs gyakorlatok:

- Hangfelvételtől vagy tükör előtt mondott szövegből a beszédhang képzés megfigyelése, ellenőrzése.

a.) Ajakgyakorlatok:

- Arc felfújása és a levegőgombóc jobbra-balra helyezése.
- Ajkak kerekítése (ó), szűkítése (ú), távolítása (á), zárása (m)
- Az előző mozdulatok komplex alkalmazása: á-u, u-í, i-á, m-i, m-á, áaouoaá, eéíöüíéé
- Skálázás: máááá má má má má, maaa ma ma ma ma, mooo mo mo mo mos tb.
- Rezonancia gyakorlása: bimbambimbamm, bimbimbimbimm
- Gyorsasági gyakorlatok: bele-bele-bele-bá, bele-bele-bele-bú, stb.

b.) Nyelvgyakorlatok:

- A nyelv ki-be öltögetése.
- Harangozás az ajakzugok között nyelvhegygel.
- Nyelvhegy emelése a szájtéren kívül az orr, illetve az áll felé.
- Nyelvkörzés szájtéren belül a fogsor és ajak között.

- Lapos nyelvemelés mozdulatlan állkapoccsal:

le-je-le-je, la-ja-la-ja, lo-jo-lo-jo,

Anna néni enne, Hanna néni inna.

tillió-tillió

- „r” hang erőteljes ejtése.

Marika, Terike, Borika, karika, guriga, Ferike, kukurikú.

Gurul a karika, kergeti Marika.

III. Mimika- és gesztusgyakorlatok:

- Tükör előtt érzelmek kifejezése: szomorúság, harag, ijedtség, vidámság, stb.
- Az érzelmek szóbeli megfogalmazása.
- Szövegmondás gyakorlása gesztusokkal.

IV. Szókincsbővítés:

- Irodalmi művek, folyóiratok, napilapok olvasása. Szótárak, lexikonok forgatása.

Gyermekeknek

I. Játékfajták szerinti csoportosítás

1.Ölbeli játékok

Cél:

Kialakul a gyermekekben a felnőttekkel való pozitív érzelmi viszony. Kialakul a biztonságérzete. Megtapasztalják a magyar nyelvi jellegzetességeket.

Fejlesztési lehetőség:

- höcöggető: Gyí paci paripa...
- simogató: Círóka, maróka...
- tapsoltató: Tapsi, tapsi, tapsi, holnap lesz a lagzi...
- kuckoló: Bözsörö, bözsörö...
- ujjszámoló: Ez a malac...
- rajzolgató: Kis karika nagy karika..., Pont, pont, vesszőcske...
- táncoltató: Cini-cini muzsika...
- altató: Aludj baba aludjál...
- cigány gyermekdalok: Aludjatok kis szemek..., Kicsi fiam aludjál már..., Ringatlak kislányom

Alkalmazási lehetőség:

Főként a reggeli találkozás idején vagy, a gyermekek igényének megfelelően, a nap folyamán bármikor alkalmazhatjuk. Udvaron hintázásnál, libikókázásnál. Altatási időben.

2.Gyakorló játékok

Cél:

A gyermekek a tárgyakkal való manipulálás útján automatizálják az alapismereteket, alpműveleteket. Ismerik a játékok nevét, helyét, rendeltetészerű használatát.

Fejlesztési lehetőség:

- Építőkocka rakosgatása vízszintesen (pl. hosszú vonat), függőlegesen (pl. magas torony)
- Autótologatás
- Termékek öntögetése (bab, borsó, kukorica, stb.) rakosgatása (gesztenye, makk) főzőcskézés közben.
- Víz öntögetése mosogatás közben a babaszobában.
- Gombolgatás, patentolás, zipzározás, babakocsi tologatás
- Montesszori-torony építése
- Fűzőgetés
- Nyomhagyás tálcán (liszt gríz, krém, homok)
- Papírok gyűrögetése, tépése
- Nyomhagyás papíron (marokkréta, festéknyomok)
- Könyvek újságok lapozgatása, nyitogatása hajtogatása.
- Tárgyak ütögetése
- Hangok, hangkapcsolatok ciklikus mondogatása (nénó, tí-tí-tí)

Alkalmazási lehetőség:

Más játékfajta-hoz vagy a tevékenységekhez kötötten az új ismeretlen eszközök, anyagok, mozgások kipróbálására.

3.Konstruktív játékok

Cél:

A gyermek társas kapcsolatot épít ki. Gondolatait, elképzeléseit verbális úton is megfogalmazza. Használja az udvariassági formulákat. Erősödnek a grafomotorika fejlődéséhez szükséges képességek.

Fejlesztési lehetőség:

- Babaszoba átrendezése.
- Bútorokból, berendezési tárgyakból bunkerépítés.
- Állatok, autók bekerítése kockákkal.
- Tüske építőből, LEGO-ból motor, repülő, rakéta, autó, hajó, ház készítése.

- Barkácsolás, kiegészítő játékeszközök készítése Pl.: papírpénz, buszjegy, dobozból házak, hurkapálcából etetőrács, stb.

Alkalmazási lehetőség:

Főként a szerepjáték kiegészítésére szolgál. De használható a vizuális alkotótevékenységhez, a báb és drámajátékhoz is.

4.Szerepjátékok

Cél:

A kommunikációs készségeik fejlődésével a gyermekek a kapcsolatteremtés változatos formáit alkalmazzák. Használják a viselkedési, udvariassági formák nyelvi sémáit. Tudnak együttműködni. Használják a roma kultúra játékba beemelt tárgyait, eszközeit.

Fejlesztési lehetőség:

- Baba született
- Nagytakarítás
- Esküvő, keresztelő, születésnap ünneplése, mulatozás
- Vásárlás piacon, állatvásárban, boltban
- Utazás vonaton, buszon
- Séta az állatkertben
- Malacos (etetés, disznóvágás), kutyás (etetés, kiképzés, sétáltatás), lovas (etetés, gondozás, vágatás) játék
- Rendőrös (nyomozás, közlekedési), katonás/cirkuszos (erőfitogtatás, ügyesség, gyorsaság)
- Horgászás
- Játéktémák összekapcsolása

Alkalmazási lehetőség:

A legtöbb lehetőséget magába foglaló játékfajta. A környezet megismerésére szolgáló témák feldolgozásához kiválóan alkalmasak. Az ének-zenei és irodalmi alkotások újra átélésének is színtere.

5.Szabályjátékok

Cél:

Az iskolára alkalmas akarati, mozgásos, és értelmi képességekkel rendelkeznek. Javul a fizikai állóképességük. Ismernek roma játékokat.

Fejlesztési lehetőség:

Mozgásos szabályjátékok:

a.) Nagymozgások fejlesztése:

- Testséma testtudat
- Taktilis, vizuális, auditív észlelés és érzékelés
- Lateralitás
- Dominancia
- Téri tájékozódás, téri orientáció
- Mozgáskoordináció
- Egyensúly
- Erő, ügyesség, gyorsaság

b.) Finommozgások fejlesztése:

- Ujjtorna
- Taktilis, vizuális, auditív észlelés és érzékelés
- Manipuláció, kézügyesség
- Tájékozódás a síkban
- Rajzkészség

Értelemfejlesztő szabályjátékok:

- Taktilis, vizuális, auditív észlelés és érzékelés
- Gondolkodási műveletek
- Anyanyelv, kommunikáció

Alkalmazási lehetőségek:

Tevékenységekbe, irányított játékba egyaránt beépíthető, de önállóan is alkalmazható a szabadidő vagy a napirendben előforduló várakozási idő hasznos eltöltésére.

6.Dráma és bábjáték

Cél:

A gyermekek alkalmazni tudják a nyelvi kommunikációs készségeket, képességeket a társas kapcsolatok működtetésében. Bátran nyúlnak az önkifejezésnek ehhez a formájához.

Fejlesztési lehetőség:

- Önismeret, énkép, mások megismerése
- Tájékozódás a térben, síkban, időben
- Téri orientáció
- Szókincs
- Mondat és szövegalkotás
- Nem verbális nyelvi kommunikáció
- Nagymozgás, és finommozgás
- Kreativitás, képzelet, fantázia
- Együttműködés, csapatmunka
- Szorongásoldás

Alkalmazási lehetőségek:

A délelőtti folyamán a környezeti, ének-zenei, irodalmi élmények feldolgozására, ismeretbővítésre használhatók. A bábjáték a beszoktatás időszakában, a csoportszokások alakítására, a helyes gyermeki viselkedés megerősítésére, ösztönzésre és jutalmazásra, a szorongás feloldására egyaránt alkalmazható.

II. Tevékenységek szerinti csoportosítás

1. Mozgás

Cél:

Igénylik a rendszeres mozgást, szívesen vesznek részt benne. Nagymozgásuk, finommotorikájuk, testi képességeik, vizuális és verbális memóriájuk fejlett. Tudnak egymásra figyelni. Elfogadják a sikert és a kudarcot.

Fejlesztési lehetőség:

- Állások
- Járások, különböző járásmódok
- Kúszások, csúszások, mászások
- Ugrások
- Dobások
- Függések, egyensúlyi mozgások
- Gimnasztikai mozgások
- Labdával és más tornaszerrel végzett mozgások
- Mozgásos szabályjátékok
- Kondicionális képességek (erő, gyorsaság, állóképesség)
- Koordinációs képességek (egyensúlyérzék, téri tájékozódó képesség, kinesztetikus differenciáló képesség, reagálási képesség)

2. Külső világ tevékeny megismerése

Cél:

A gyermekekben kialakult a megismerési vágy. Tájékozottak a roma hagyományok és szokások területén. Rendelkeznek az életben való eligazodáshoz szükséges általános és matematikai ismeretekkel.

Fejlesztési lehetőség:

- Séták kirándulások az óvoda épületében és környékén, a városban, a városhoz közeli helyeken.

- A környezet és időjárás változásainak megfigyelése.
- Állatok élőhelyének, életmódjának megismerése.
- Növényvilág megismerése.
- Évszakok, hónapok, napok, napszakok
- Az emberek világa környezetalakító tevékenysége, alkalmazkodás a természethez (foglalkozások, közlekedés, család, ünnepek, környezetvédelem, roma szokások, roma hírességek, hagyományos roma foglalkozások)

3.Mese, vers

Cél:

A gyermekek szeretnek meséket, verseket hallgatni és mondani. Használják a nyelvi stilisztikai eszközöket. Ismernek cigány irodalmi alkotásokat. Kialakult a könyvhöz való pozitív kötődésük.

Fejlesztési lehetőség:

- Erkölcsi mondanivalót, a belső érzélemvilágot közvetítő műmesék, népmesék (állatmese, láncmese, egyszerű szerkezetű mese, összetett tündérmese)
- A természeti és társadalmi környezetet bemutató elbeszélések, reális történetek, versek
- A cigány nyelvi fordulatokat és szimbólumvilágot közvetítő cigány mesék, versek, mondókák, találós kérdések
- A gyermekek által alkotott irodalmi önkifejezések.

4. Ének-zene

Cél:

A gyermekek szeretnek énekelni, énekes játékokat játszani. A zenei képességek fejlődésével együtt tisztábbá vált az artikulációjuk. Szívesen hallgatják és művelik a cigány népzeneét.

Fejlesztési lehetőség:

- Ölbeli játékok
- Gyermek által előadott zenei önkifejezések
- Mondókák, kiszámolók, egyszerű gyerekdalok az állatokról, növényekről, a munkáról, ünnepekről
- Énekes játékok (egyszerű szabállyal és térformával, bonyolultabb szabállyal és térformával, táncos játékok, játékfűzések)
- Zenei képességfejlesztések (egyenletes lüktetés és ritmus, auditív észlelés és érzékelés auditív figyelem és emlékezet, hangszer használat)
- Zenehallgatás
- Autentikus cigányzenei anyag közvetítése.

5.Rajzolás, mintázás, kézimunka

Cél:

Mondanivalójának kifejezésére használja az ábrázoló tevékenységet. Az írás-olvasáshoz szükséges képességei kialakulnak. Ismerik a roma hagyományokban jelentkező szín és formavilágot. Szívesen használnak erős színeket. Ismernek néhány cigány képzőművészeti alkotást és a hagyományos cigány mesterségeket.

Fejlesztési lehetőség:

- Ismerkedés az eljárásokkal, az alapttechnikákkal, az alapanyagokkal, az eszközökkel
- Témához, élményhez kötött önkifejezési módok (rajzolás, festés, mintázás, építés, képalakítás, kézimunka)
- Ismerkedés a hagyományos cigány kismesterségekkel, képzőművészeti alkotásokkal (ostorfonás, szőnyegszövés, seprűkötés, vályogvetés, teknővájás, edényfoltozás, kosárfonás, mulattatás)

III. Nyelvfejlődési zavarok szerint

1.Pöszeség

Cél:

A levegővel való gazdálkodás megtanítása. A helyes beszédleghzés kialakítása. A helyes ejtéshez szükséges beszédszervi izmok erősítése, ügyesítése. Hallási figyelem és emlékezet fejlesztésével az írás olvasás előkészítése.

Fújó- szívó gyakorlatok

- Ping-pong labda vagy vatta gombóc fújása

fújás gyakorlása

vatta-foci (fújás-ellenfújás társsal)

fújás kapuba

fújás labirintusban

fújás szívószállal

- Buborék fújás

halak levegőztetése (buborék fújás vízzel teli üvegbe)

buborékhab fújás (ki tud egy levegővel magasabb habot fújni)

buborék gömb fújás

buborék festés (színes víz fel habosítása fújással, és a hab tetejére papírlapot nyomunk)

-Mobilok fújása

kergetőző lepkék, hópelyhek, szélkerék, síró-nevető arc, papírhajó vízen fújása

-Papírzsebkendő rakéta (arcra terített zsebkendő rakéta szerű kilövése), lufi fújás, gyertyaláng táncoltatás (születésnap tortája, adventi koszorú), tollpihe utaztatása levegőben

-Szívószállal végzett szívógyakorlatok

papírdarab felszívása és ott tartása

papírdarabok gyűjtése (versengés, gyorsaság alapján)

különböző színű, méretű, formájú, mintájú papírdarabok válogatása szívószállal

- Furulya, síp fújása különböző levegőerősséggel

Légző gyakorlatok:

- Futás után a légvétel megfigyeltetése.

- A rekeszlégzés gyakorlása

Lihegjünk, mint a kiskutya!

Térdeljünk le és fűjjük a tüzet!

Fűjjünk léggömböt! (egyén- A két kéz egymástól távolodik a képzelt lufi nagyságának megfelelően. csoport- Kézen fogva szűk kört alkotunk. Egy gyermek által meghatározott színű képzelt lufit fűjünk, közben kitágul a kör. Feszüléskor elengedjük egymás kezét és mindenki a saját elképzelése szerint jelzi a durranást.)

- Levegő áramoltatása az utasításnak megfelelően

Virágot szagolunk (orron be- orron ki, orron be- szájon ki)

Búvárok vagyunk (szájon be- szájon ki, szájon be- orron ki)

- Levegő áramoltatása tempó és időtartam változtatással

hosszú be- hosszú ki, hosszú be- rövid ki, rövid be-hosszú ki

Számlálással érzékeltsük az időtartamot. Pl. 4-ig belégzés-szünet- 5-ig kilégzés

- Levegő áramoltatása hangzó, hangkapcsolat ejtéssel

hangzó ejtés:

Ki tudja utánozni? (sz-kígyó, z-méhecske, m-medve, s-vonat, zs-repülő, ó-csodálkozás, á-álmélkodás stb. ejtése egy levegővel)

hangkapcsolat ejtés:

Beszélni tanul a baba.(lálálálálálá, mememememe stb. egy levegővel)

- A levegő beosztásának gyakorlása

Mondd utánam egy levegővel!

Túrós palacsintát ettem tegnap este.

Túrós, mákos palacsintát ettem tegnap este. stb.

-Mondókák, rövid versek mondogatása

Artikulációs gyakorlatok

a.) Arcizom gyakorlatok

- Lufileeresztés (arc felfújása és levegő kiütögetése vagy pöfékelés szerű kieresztése)
- Labdázás lufival (arc felfújása levegő jobbra-ballra tologatása a szájüregben)
- Dörzsöljük az arcunkat, szemünket körkörös, laza mozdulatokkal
- Mutatóujjunkt kövessük a szemünk mozgásával (a fej ne mozduljon)
- Orr és homlok ráncolása

b.) Ajak-arc izomgyakorlatok

A hangoztatást a kiscsoportosoknál utánzással, középsősöknél képolvasással, nagycsoportosoknál szájról olvasással is végeztethetjük.

- ó csodálkozás (ajakkerekítés)
- á ásítás (ajaktávolítás)
- í sírás (ajakrés szűkítés)
- u majom utánzás (ajak kerekített szűkítése)
- e mutogatás (ajakrés szűkítés)
- ü erőlködés (ajak kerekítés szűkítése)
- m morgás (ajakszorítás)
- u-í malacvisítás
- i-á számárordítás
- é-ő mentő
- o-á babasírás
- a-ú farkas vonyítás
- í-ű rendőr
- így-ügy pletykázó asszonyok
- kipp-kopp kopogó cipő
- bimm-bamm harang
- trep-trap teve
- puszidobás és széles nevetés felváltva
- fütyülés
- rémpofa (felső és alsó ajak ellentétes irányú vízszintes mozgatása)
- bulldog (felső ajak beharapása alsó fogsorral)
- fogatlan bába (alsó ajakharapás a felső fogsorral)

c.) Állkapocs gyakorlatok

- Tátogó halacska
- Bambulás, csodálkozás leejtett állkapoccsal
- Állmozgatás vízszintesen jobbra-balra, előre-hátra
- Fogvacogtatás
- Rágózás, rágás utánzása

d.) Lágyszájpad gyakorlatok

- ásítás utánzása
- babagagyogás utánzása (néné-lálá-néné-lálá, tátá-nyányá-tátá-nyányá)

e.) Nyelvgyakorlatok (először szájtéren kívül, majd belül)

- Lefetyel a cica (lapos nyelv ki-be öltögetése)
- Fagyi nyalás (kanálforma kialakítása nyelvvel)
- Nyelvhegygel orr/áll érintése
- Nyelvharang (nyelvhegy jobbra balra mozgatása a szájzugok között)
- Palacsinta sütés (nyelv rálapítása felső/alsó ajakra)
- Nyelvhinta (nyelvhegy alsó fogsor mögé akasztása, nyelvhat előre domborítása)
- Furulyanyelv (a nyelv oldalainak felpenderítése)
- Finomat ettünk (száj körbenyalása)
- Számoljuk meg a fogunkat felül/alul. (a nyelvhegygel a fogak érintése egyesével)
- Mossunk fogat! (nyelvhegygel az alsó/felső fogsor végigsöprése a fog elülső/hátulsó oldalán is, nyitott/csukott szájjal)
- Cukrot szopogatunk (nyelvhegygel jobb/ bal arc kidomborítása)
- Sepregessünk a padláson (felemelt nyelvet a szájpadrólson végighúzzuk)
- Sepregessünk a pincében (a nyelvet a nyelvgyök és az alsó fogsor között húzogattjuk)
- Nyelvcsettintés (a nyelvhat szájpadrólshoz szívása és hirtelen lepattintása)
- Lovagoljunk! (nyelv lecsapás)
- Énekeljünk! lálálálá, lalalala, stb. (csak a nyelv dolgozik az áll mozdulatlan)
- Papagájok beszélgetnek: nánáná, dollodollo, tetete

Hallás és hallásdifferenciáló gyakorlatok

a.) Hangok megfigyeltetése

-Csukd be a szád, nyisd ki a füled! Mit hallasz? (vízcsobogás, óraketyegés csengőszó stb.)

Hangok létrehozása

-Dobogás, kopogás, tapsolás beszéd és énekhang ejtése hangosan-halkan, gyorsan-lassan.

Láncreakció (A felnőtt elkezd a játékot, a gyermek utánozza. A felnőtt változtat, a gyermek is egy kis késéssel utánozza)

-Beszédhangok ejtése folyamatosan és szaggatottan

Kígyók vagyunk tekergünk sz-sz-sz. Ellenség jön sssssz...

Megy a vonat s-s-s megáll, kiengedi a gőzt sssssss...

b.) Hallás figyelem fejlesztése

-Zörej hangok felismertetése, differenciálása (először nagyon eltérő, majd hasonló hangok) papírtépés-vízöntés, síp-dob, cintányér-furulya, stb.

-Mit mivel ütöttem össze? Pl. kanalat-üvegpohárral/műanyagtányérral/asztallal stb.

-Minek a hangját hallottad? Válaszd ki a képét!

-Egymás után több hangot hallasz! (zörej keltés a gyermek háta mögött) Rakd ki a képeket a hallás sorrendjében!

-Nagymamának van egy ...! (ha a gyermek a megbeszélt szót hallja ugrik egyet)

-Kakaska, adj hangot! (egy bekötött szemű gyerek ül a kör közepén és azt mondja: Kakaska, adj hangot! Az óvónő kiválaszt egy gyermeket, aki válaszol: Kukurikú! Erről kell felismernie a társát a bekötött szemű gyermeknek.)

-Hol ketyeg az óra? (eldugott óra megtalálása a hang irányának megfelelően.)

c.) Beszédhanghallás fejlesztés

- Melyik hangot hallod? (hívókép felemelése után hangoztatás. S-vonat Sz-kígyó, Z-méhecske stb.)

-Vonatos játék (gyors vonat- gyors hangadás, tehervonat-lassú hangadás, alagútba meghalk hangadás stb.)

-Csibe játék (az utasításnak megfelelően halk/hangos/gyors/lassú a kiscsibék csipogása. A hívó szóra, a kotlós köré gyűlnek.)

-Gondoltam valamire. Sz hanggal kezdődik, és kék színű gyümölcs.

-Kihez megy vendégségbe? Tedd oda a képet! (3x3 négyzetrácsos házikó, a háztetőn a hívókép jelölés pl. c-cs. Az óvónő szavakat mond a hívóhangokkal, a gyermek oda teszi a

képet, amelyik hangot hallotta pl. cica-csiga. Ezzel a játékkal memória játékot is lehet játszani, illetve a balról jobbra olvasási irányt is gyakoroltatni.)

-Melyiket hallottad? (a gyermek azt a képet emeli fel, amelyik nevét hallotta pl. sár-sál, vér-vés, baba-papa stb.)

-Hol utazik a vonaton? Tedd a képet a megfelelő kocsiba! (a keresett hang szóban lévő helye szerint teszi a gyermek a képet a vonatba elöl/középen/hátul. Először mindig a szó elején legyen a keresett hang, azután a szó végén, végül a szó közepén.)

d.) Zöngés-zöngétlen hangok differenciálása

A zöngéképzést a torokra tett kézzel tudják a gyermekek ellenőrizni (morog, nem morog).

-Dobbants, koppants!(ha d hangot hall a szóban akkor dobbant, k hangot hall koppant a gyermek)

- Az bújjon elő, akit hívok! (asztalból barlang építése, az egyik gyerek pl. a kígyó hívóhangjára, a másik a méhecske hívóhangjára bújjik elő)

e.) Időtartam szerinti összehasonlítás

- Labdagurítás hosszan-röviden, ennek megfelelően pl. s hangoztatása

- Furulya szóra lépés (rövid sípszó rövid lépés, hosszú sípszó hosszú lépés)

- Motorozás (ha az óvónő rövid hangot ejt a gyermek a rövid alagút alatt, ha hosszú hangot ejt a hosszú alagút alatt bújjik át, közben pedig addig hangoztat, amíg bújjik)

- Szőnyegdíszítés (ha a gyermek a szóban hosszú hangot hall, pálcikát tesz ki, ha rövidet, akkor korongot)

f.) Ritmusgyakorlatok

- Egyenletes lüktetés érzékeltetése mondókán, dalon járással, játékos mozdulatokkal, tapssal, hangszerrel

- Köszönés ritmusutánnázzal, ritmusvisszhang

- Bemutatkozás a saját név letapsolásával

- Képek nevének letapsolása, lelépése, leugrása (1,2,3 szótagú szavak)

- Mire lehet még 1/2/3-t tapsolni?

- Dalok, mondókák ritmusának visszaadása

- Szógyűjtés ritmusképletre pl. tititá-villamos, háztető

- Utánzómozgások, táncmozdulatok zenére, énekre

2. Dadogás

Cél: Szorongásoldás, a görcsösség lazítása. A kommunikációs nehézségek megszüntetésével az egész személyiség fejlesztése.

Relaxációs gyakorlatok

- Feküdjünk ki a napra, a rétre, a hegytetőre, az erdőben a fa alá, a vízben úszó gumimatracra. Ezeket a relaxációs gyakorlatokat háton fekvé végeztetjük kb. 3-5 percig. Érdemes a gyermekeknek csukott szemmel feküdni. Lehet az adott témában egy, a felnőtt által elmesélt kép elképzése. A közben elhangzó utasításokat követve pl. mélyet szippantsuk a friss hegyi levegőből és lassan fűjjük ki. Lehet zenére a gyermekek fantáziája által elképzelt képre lazítás. A relaxáció után néhány kérdés erejéig a belső kép élményéről lehet beszélgetni (Milyen érzés volt? Te merre jártál gondolatba? stb.)

Feszítő-oldó gyakorlatok

- Szkanderezés
- Veszekedő bikák (homlok összeérintésével egymás eltolása)
- Szánhúzás (az elől lévő gyermek hátranyújtott két kezébe kapaszkodik a mögötte guggoló, így húzza egyik a másikat, majd cserélnek)
- Fadarab-rongybaba, feszes kötél- lazakötél eljátszása
- Gumiember fűjása, leeresztése
- Olvadó hóember eljátszása
- Katonák vezénylése (Vigyázz! Pihenj!)
- Levegőbe boxolás- kéz kirázása
- Mérgező kutya elkergetése (a gyermek négykézláb áll és megfeszíti magát úgy hogy ne lehessen eltolni, kibillenteni a helyzetéből)
- Kisüt a napocska (tenyérfeszítés)- elbújik a napocska (laza ökölzárás)
- Szemöldök ráncolás (mérgező-meglepetten)- szemöldök simítás
- Csókos száj (ajakcsücsörítés)- elengedés

Ritmus gyakorlatok

(lásd a pöszeség fejezetben)

kommunikációs gyakorlatok

(lásd a megkésett beszédfejlődés fejezetben)

3. Tanulási zavar veszélyeztetettség

Cél: A részképességek fejlesztésével az írás-olvasás előkészítése.

Hallás és hallásdifferenciáló gyakorlatok (lásd a pöszeség fejezetben)

Fonológiai tudatosságot fejlesztő játékok

- Szólánc (képek halmazából kiválasztani a következőt úgy, hogy az elhangzott szó utolsó hangja a következő szó első hangja pl. alma-asztal-lapát-stb. Később képek nélkül is megpróbálható.)
- Tolvajnyelv (a szavaknak csak a magánhangzóit ejtjük pl. eeő- zsebkendő)
- Robotnyelv (a szavakat hangokra bontva ejtjük, a gyermeknek így kell felismernie a szót pl. m-a-c-i. Később a gyermekek is megpróbálhatják ezt a fajta kiejtést.)
- Szaladjon hozzám az, akinek a neve úgy kezdődik, hogy Vi... (Vivien)
- Boltos játék (először 3 elemmel, majd növelhetjük az elemek számát. Azt a gyümölcsöt kérem, aminek a neve úgy kezdődik, hogy kör...)
- Szóbefejező játék (az óvónő kimondja a szót az utolsó szótag nélkül, a gyermeknek dobja a labdát, a gyerek visszadobja a teljes szó kimondásával.)

Taktilis észlelést, érzékelést fejlesztő játékok

- Építgetés, konstruálás, különböző anyagokkal. pl. fakocka papírdoboz, fémedények, sólisztgyurma stb.
- Hová szállt a méhecske? (testrészek simítása/megnyomása közben megnevezés a felnőtt által, majd a gyermek által. Először a saját testén, majd mások testén, játék baba testén. Lehet csukott szemmel is.)
- Távirat játék (Rajzolok a hátadra. Találd ki mi az?)
- Ujjbökő játék (Dobi-dobi... éneklés végén ujjbökés. a gyermek kitalálja melyikkel böktem meg.)
- Mi van a lepel alatt? (különböző formájú letakart tárgyak letapogatása leplen keresztül/lepel alatt, kitalálása)
- Mi van a zsákban? (egy fogalomkörhöz tartozó tárgyak felismerése)
- Ügyes boci játék (bekötött szemmel sík figurák felismerése vagy azok helyének megkeresése)
- Találd meg a párját! (különböző anyagú pl. fémlap, falap, papírlap, smirglilap vagy

felületű pl.sima, érdes, csúszós, ragadós simogató dobozok párosítása a kéz vagy a láb tapogatásával)

- Fonalútvesztő (papírlapra ragasztott különböző vastagságú és hosszúságú fonalak letapogatása csukott szemmel)
- Gurulás a test hossz tengelye körül különböző felületeken pl. szivacs, szőnyeg, parketta
- Hő érzékeltetése (kéz melengtetése lehelettel, jégcsap olvasztása a kézben, babafürdetés meleg vízben)

Szaglást, ízlelést fejlesztő játékok

- A tapintással egybekötve a különféle ennivalók illatának, ízének megismerése és felismertetése is játszható pl. gyümölcsök, zöldségfélék, nassolni valók, folyadékok
- Főtt étel illatának felismertetése (pl. pörkölt, húsleves, sült hurka stb. az ételeket apró fiolába tegyük)
- Növények, virágok illatának felismerése (pl. gyöngyvirág, rózsza, jácint stb.. Aroma fiolából is lehet szagoltatni. Képek beazonosítása 2-3 illattal, sorba rendezés)

Mozgásos játékok

a.) Nagymozgások

tükör előtt végzett mozgások mondókára, utasításra

Mit súgtam a fülébe? (Az egyik gyerek fülébe súgok valamit, ő azt lemozogja, a másik gyerek kitalálja és elmondja)

- utánzó mozgások

Katonásdi (sorakozó, Ki áll melletted?, újra sorakozó, Most ki áll melletted?)

csúszások (pl. kígyó, giliszta, hernyó-hason, háton, fenéken, előre-hátra)

kúszás-katona

mászások (pl. kutya, macska, rák, pók)

járások (pl. gólya, medve, óriás, törpe

ugrások (pl. béka, nyuszi, veréb)

változtatott körülmények között

Kutyakiképzés (az egyik gyerek a kutya, aki az óvónő vagy egy másik gyerek utasításait hajtja végre pl. Menj az ól mellé balra! Menj az ól háta mögé!)

- gimnasztikai mozgások
fúj a szél - hajlítás oldalra
fát vágunk - hajlítás előre
kaszálunk - törzsfordítás
labdát rúgunk - láblendítés
rugók vagyunk - lassú leguggolásból felpattanás
sorompó - nyújtott ülésben lábemelés
mondókával kísért mozgások pl. Lassan forog a kerék...
ütemezett mozdulatsorok,
keresztmozgások pl. bal kézzel a jobb boka érintése, mondókázás közben taps- jobb kézzel
bal térd ütése felváltva

- futások, futó-fogó játékok
futás, jelre megállnak v. irányt váltanak v. utánzó mozgást végeznek
Farok lopó, Érintő fogó, Terpesz fogó, házaspáros fogó játékok
Autók a garázsba (futáskor jelre a garázsba visszatérés, Ki a szomszédod?)

- gurulások
gurulóátfordulás előre-hátra
gurulás a test hossz tengelye körül
gurulások változtatott körülmények között
Tornádó (a gyermek forog a saját tengelye körül, jelre megáll és elmondja mi van előtte,
mögötte, jobbra, ballra. Ez ismétlődik.)

- függések
zászlók vagyunk
lajhások vagyunk

- dobások, hajítások
várostrom (hajítás függőleges célba különböző méretű és nehézségű tárgyakkal)
oroszlán etetés (hajítás vízszintes célba különböző méretű és nehézségű tárgyakkal)
- tornaszerekkel végzett gyakorlatok (labda, babzsák, bot, szalag, karika)
Tornaszerekkel mozgás az utasításnak megfelelően. pl. karika test elé-kormánykerék; fej
főlé-kalap esernyő; vállon - táskák; húzva – bevásárlókocsi; tolvaj - porszívó

- akadálypálya(összetett mozgás és feladatsorok végzése)

Torna feladatok végzése irányítással pl. Bújj az alagútba! Gyere elő az asztal alól! Szaladj az ernyő alá! Lépj a padok közé! Futás közben kerüld meg a ...! Ugord át a ...!

- Énekes játékok

Kis kis kígyó...csigavonal

Lánc, lánc, hosszúlánc...kígyóvonal

Most viszik...fogyó gyarapodó sor

Bujj, bujj...kapu bújás

Hej vára, vára... kettős kör

b.) Finommozgások, grafomotorika

- Fűzés rúdra koronggal. zsinórra nagylyukú gyönggyel, madzagra kislyukú gyönggyel)

- Legozás, Tüske építő játék

- Pötyi lyuktábla dugdosó sormintával

- Formakirakók

- Építkezés kis méretű kockával, mintakövetéssel

- Ujjtorna

ökölbe szorított kézzel boxolás

integetés a kézfej jobbra-balra, előre-hátra mozgásával

csuklókörzés

zongorázás imitálása

csettintés

ujj pöccintéssel papírlabda ellövése

ujjak kinyitása az ökölbe zárt tenyérből fokozatosan

hüvelykujj érintése a többi ujjal egyesével, az így keletkezett lyukon átkukucsálás

Hamupipőke játék(babszem és rizsszem válogatása)

- Manipuláció, kézügyesség

barkácsolás (dobozból ház WCpapír gurigából táveső stb.)

Gyurmázás különböző anyagokból (pl. só-lisztgyurma sütemény, agyagszív anyák napjára,

kókuszgolyó az ünnepekre, plasztik gyurmázás egyéni elképzelések alapján)

nyomhagyás (homokba, lisztbe, tálcára kent krémbe, ujjal/eszközzel)

papírgyűrés (versengés, ki tudja legkisebbre/leggyorsabban egy kézzel összegyűrni a papírt. Igyekezzünk különböző papírfajtákat használni.)

papír tépés (mozaikkép készítése)

papír vágás (formák, síkidomok vágása , ruha készítése babáknak)

Papírdobozok szétvágása és kiterítése a síkban

Téri idomok befedése, pl. ajándékdoboz csomagolás

hajtogatás (csákó, csónak, repülő)

szövés, fonás (körmöcskzés, pókszövés, ostorfonás)

- Rajzkészség fejlesztő játékok

Nagy, függőleges/vízszintes felületre nyomhagyás ujjal, szivaccsal, széles ecsettel, nyomdázással, marokkrétával, zsírkrétával, ceruzával.

Tetthely játék (a test körberajzolása)

Alkotás közben mondókázás pl. Fű, fű, fű...- álló egyenes; Csiga biga...körkörös mozdulatok; Kis kacska fürdik... hullámvonal; Tekereg a szél...félkörív; stb.

Kis, vízszintes felületre nyomhagyás pl. Süss fel nap-napocska; Tekeredik a kígyó-spirálvonal; Pont, pont, vesszőcske- pálcika ember; stb.

Felületfestés (pl. tulipán, virág, csengő, csillag, falevél)

Tagolt formák festése színezése (pl. sapka, kabát, pöttyös labda, zászló, kokárda)

Színező lapok színezése

útvesztő, vezetgetők

Hiányzó testrész, vagy érzékszerv berajzolása feladat lapon

Rajzolás, festés saját élmény alapján.

Rajzoltató játék (utasításra rajzol a gyerek, pl. Rajzolj a lap közepére egy házat!!)

Formák síkidomok körberajzolása

Formák díszítése (pl. hímes tojás, kendő, sál, szoknya)

Sordíszek (kendő, terítőszegély díszítése formamintával pl. szív-tulipán váltakozása, síkidomokkal pl. háromszög, karika, és jelekkel pl. hullámvonal-kereszt. A sorminta variálási lehetőségei: egyféle minta, kétféle minta, háromféle minta, színnel és/vagy mérettel variálva.

Íráselemek rajzolása

Kommunikáció fejlesztése (lásd a megkésett beszédfejlődés fejezetben)

IV. Megkésett beszédfejlődés

Cél: A beszéd megindítása. A nyelvi funkciók kialakítása. A kommunikációs készség fejlesztése.

Gagyogási gyakorlatok

Beszélni tanul a baba (lálálálálá, babababa, tetetete, na-naaa, eeej te stb.)

Kommunikációs készségfejlesztő játékok

- Ül le gyorsan! (A hangsúlyozott szótól függően változik a helyfoglalás. pl. Ül le a székre! Az ágyra ül le! Ül le a piros székre! stb.)
- Varázsló játék (csiribí-csiribá legyünk ..., valamilyen állat hangjának az utánzása, a hangszín elváltoztatásával pl. medve apó- mély, vastag brumbrum.)
- Farkasszemnézés
- Helycsere játék (a vezénylő a tekintetével két gyermeknek jelzi, hogy cseréljenek helyet)
- Szókincs gyarapító (az óvónő mond egy szót, majd labdát gurít a gyermeknek, aki a szó ellentétét mondja)
- Mit visz a kishajó? (olyan szavakat, amelyek pl. m-vel kezdődnek)
- Mondd egy szóval! (az óvónő egy fogalomkörbe tartozó szavakat sorol fel, a gyermek megmondja a fogalomkört. Pl. szék, asztal, szekrény-bútorok)
- Mondd másképpen! (pl. megy-sétál, bandukol, járkál)
- Kakukktojás játék (tárgyak, képek, szavak közül az oda nem illő kiválasztása)
- Kép dobókocka (egy kockával a kidobott kép mondatba foglalása. Két kockával is próbálkozzunk.)
- Barchoba-játék (kiscsoportban a megkülönböztető jegy említéséről kell kitalálni, középsőben általános vonásoktól a konkrétig soroljuk fel a jellemzőket, nagycsoportos korban a gyermek kérdez és óvónő válaszol)
- Találós kérdések
- Mondatbefejező játékok (hasonlító-Fehér mint a ... ; indokló-Haragszom rád mert...; ok, okozati összefüggés-Azért fészülködünk, mert...; következtetés-Éhes vagyok tehát...)
- Mi változott meg? (egy gyerek változtat valamit a külsején, ki kell találni mit)
- Mi változott meg? (két gyerek kitalál valamilyen szoborkompozíciót, a többiek megfigyelik, majd hátat fordítanak. A két gyerek változtat valamit a kompozíción, a többiek kitalálják mit.)

- Tükörkép játék (egymás mozdulatait, mimikáját utánozzák a párok)
- Pantomim játék (egy gyerek valamilyen mozgást, mimikát, gesztust végez, a többiek kitalálják mit mutatott. Pl. fészülködik. Egész cselekvéssort is eljátszhatnak pl. fogmosás)

- Párbeszédes játékok

„Ez egy kézfogás. Mi ez? Ez egy kézfogás. Áhá, ez egy kézfogás.” A kézfogás helyett más elképzelt dolgot is lehet továbbadni. Fontos az egymás felé fordulás, az egymásra nézés, a párbeszédelemek kivárása.

Hol jártál báránycám...?, Gyertek haza ludaim...! Felelgetős énekes játékok.

Helyzetgyakorlatok, szituációk eljátszása pl. két gyerek összeveszett a játékon.

- Önismereti, csapatépítő játékok

Ez én vagyok! (Az óvónő állításokat mond pl. hosszú a hajam, és ha igaz a gyerekre, az feláll, és szívre tett kézzel azt mondja: Ez én vagyok.)

Dominó-játék (az óvónő felemeli a jobb kezét, és mond egy állítást. pl. Szeretek rajzolni. Ha a gyerekek közül igaz valakire ez az állítás, akkor odamegy és a bal tenyerét odaérinti az óvónő tenyeréhez. Ugyanez az óvónő bal kezénél is megtörténik. Most már a dominósor két végén álló gyerek mond egy-egy állítást. Ha nincs új csatlakozó, akkor az utolsó gyerek leül és a sor végén álló megismétli a saját állítását. Így van lehetősége másnak csatlakozni. A játék addig tart, amíg mindenki be nem csatlakozott a dominósorba, vagy a sor két vége össze nem érintkezett.)

Cica legyen, akinek nincs párja! (A gyerekek sétálgatnak, a felkiáltásra testrészeiket összeérintik - előtte persze megállapodunk, hogyan kell kapcsolódni egymáshoz. Játsható úgy is, hogy kép vagy hívóhang alapján kell a párjukat megkeresni.)

Nyomozós játék (minden gyermek képet kap. valamilyen logika mentén csoportokba kell állniuk és meg kell indokolniuk.)

-Könyvnézegetés

Leporelló hajtogatása, forgatása, építése.

Keménylapú könyvek lapozgatása, közben tárgyképek, cselekményképek nézegetése. Kérdés felelet gyakorlása.(pl. Mutasd meg, hogy hol van a...Mondd utánam! Mi ez? stb.)

Képeskönyv, ismeretterjesztő könyvek nézegetése olyan témákban, ami érdekli őket. Pl. Tesz-vesz város, Mi micsoda? sorozat, Képes gyermek lexikonok

Illusztrált mesekönyvek nézegetése pl. Szutyev mesekönyve

- báb- és dráma játék

Meselánc (ismert mese mondása stafétszerűen)

Meseszöveg (kitalált mese, történet mondása stafétszerűen)

Mese, történet elmondása illusztrációk/segítő kérdések alapján.

Mesedramatizálás

Mese bábozása.

A játékgyűjteményhez ajánlott cigány irodalmi és zenei alkotások

Szemán Józsefné dr.: Multikulturális értékeket közvetítő óvodai program melléklete
Óvodai nevelés 2004/7-10 száma, 2005/1-6 száma Tuza Tibor: roma népismeret hónapról
hónapra cikksorozatban található versek énekek eredetmondák.

Bari Károly: tűzpiros kígyócska (cigány népköltészet)

Bari Károly: Tizenkét királyfi (Cigány népmesék)

Csehi Sándor: A cigány meg a sárkány (Püspökladányi cigány népmesék)

Görög Veronika-Grabák Gábor: Szalonnafa (Varsányi cigánynépmesék)

Nagy Olga: Zöldmezőszárnya (Marosszentkirályi cigánynépmesék)

Rostás-Farkas György-Karsai Ervin: Apám meséi I.

Szegő László: Cigány bölcsődal (Cigány költők versei gyerekeknek)

Dr. Karsai Ervin: Gyerekversek I. II. III.

Ando Drom, Kalyi Jag, Nagyecsedí Fekete Szemek-zenei CD-k

Lungo Drom-Cigány folyóirat

Versek

Lakatos Menyhért: Tente, tente

Tente, tente, kiskutyáim

tente, kiscica!

Álmodoknak édes ízét

őrszi nagymama.

Megölel a tarka álom,

elrepülök pilleszárnyon,

tente, tente, kiskutyáim

tente, kiscica!

Karsai Ervin: Mondóka

Piros kendő, hajajja,

Vajon mi van alatta?

Két tyúk meg egy kakaska,

Te leszel a hamiska!

Igaz, kicsi lány vagyok,

Főzni azért jól tudok-

Töröm, töröm a mákot,

Sütök véle kalácsot

Főzz savanyú káposztát

Főzz savanyú káposztát,
Szedjél elég labodát,
Zsíros kenyér, édesség,
Helyén lesz az egészség.

Szalonnát is tégy belé,
Jó kedvünkre lesz a lé,
Disznófarkat belévetsz
Az egészség helyén lesz.

Jön a pünkösdi ünnepe
S a rokonok serege,
Sütünk elég kalácsot,
Csupunk hangos vígságot!

Rostás-Farkas György:
Rosszalkodott a malacka

Rosszalkodott a malacka,
Felborult a vályúcskája.
Kiömlött az uzsonnája,
Üres maradt pocikája.

Két szeméből könnye perreg,
Ahogy eszik, beleremeg.
Így járt a kis malacocská,
Ne légy mohó te sem soha.

Ringatlak kislányom:

Ringatlak kislányom,
jöjjön gyorsan álom,
vacsorát kell főznöm,
apácskádat várom!

Mire apád megjön
városi vásárból,
vacsorát kell főzni,
s nem fog zsörtölődni!

Rostás-Farkas György:

Ősz
Zöld levélke hull a fáról,
Elbúcsúzunk a szép nyártól,
Beköszönt az ősz újra,
Zizegve hull a fák lombja.

Tél
Hótól fehér az erdő
alszik a hegy, a mező.
A gyerekek szánkóznak,
Hólabdával játszanak.

Tavaszi
Szépen zöldül a határ
mikor tavasz köszönt ránk.
Madarak csiripelnek,
a széllel versenyeznek.

Nyár
Szórja sugarát a nap,
Földeknek életet ad.
Patak vize langyos lesz,
fürödnek a gyerekek.

Lovagolni szeretnék

Lovagolni szeretnék,
Erdőt, mezőt bejárnék,
Adnék neki szénát, zabot,
Fussa be a fél világot.
Úgy vágatnék, mint a szél,
Irigyelne, aki él,
Gondoznám is paripám,
Boldog volna nagyapám.

Rostás-Farkas György:

Kedves jó mikulás bácsi
Ajándékot te fogsz hozni.
Nagy batyu van a hátadon
Benne nekünk mit is hozol?

Nagy szakállad hótól fehér,
Nagy bundádban jössz el közénk.
Szél kavarja künn a havat,
Örül szívünk mikor láthat.

Locsolóvers

Zöld rétet jártam,
Sok virágot láttam,
Itt is van egy virágocska,
Legyen szerencsés e lányka!

Rostás-Farkas György: A karácsonyfa

Jaj de szép vagy karácsonyfa
Gyerekeknek boldogsága,
Égnek rajta apró gyertyák
Beragyogják a kis szobát.

Csodálnak is a gyerekek,
Álmukban is látnak téged
Szép karácsony kedves fája
Minden gyereknek az álma.

Rostás-Farkas György: Anyák napjára

De szép vagy te virágocska,
Viszlek anyám asztalára,
Értünk élő, értünk haló,
anyám neked ilyen való.

Te neveltél nagyra minket,
ez a virág téged illet-
eléd állok szép szerényen,
áldásodat szépen kérem.

Kora reggel mezőn jártam,
sok szép virágot találtam,
tenéked, im le is téptem-
maradj még sokáig vélem.

Ha a virág megszólalna,
nagyon szép volna a hangja.
Édesanyám kedves, drága,
élj sokáig boldogságba.

Rostás-Farkas György: Virág

Piros virág, Piros rózsza,
mintha az én szívem volna.
Hadd vigyem el ezt a szálát,
hadd köszöntsem jó anyámat!

Romka Demeter: Énekeljetek, cigányok!

Énekeljetek, cigányok,
táncolni megyek.
Öröm, jókedv vár tiralatok,
ha énekelek.

Aki dalol, aki táncol,
boldog és szabad,
boldogságot, egészséget
csak az ének ad!

Bari Károly: Gyermekvers

Elmondok egy kis mesét,
figyelj ide, hallgasd csendben!
Volt egyszer egy hernyócska,
Arra jött egy bogárka,
megette a hernyócskát.
Arra jött egy nagy csiga,
jött egy nagy csigabiga,
Megette a bogárkát,
ki a hernyót megette.
Arra jött egy kokasunk
megette a nagy csigát
ki a bogárkát megette,
ki a hernyócskát megette.
Odajött az anyácskánk
megfőzte a kis kokast,
ki a csigát megette,
ki a bogárkát megette,
ki a hernyócskát megette.
Te etted meg a kokast,
így kiált a hasadból:
Kukurikú!

Énekek

Kicsi fiam aludjál már...
Aludjatok kis szemek...
Liza, Liza, Liza...
Mondd csak lányom ki járt itt...
Megy a kacska a vízre...
A kocsiban szőlő nincsen...

Mondókák

Ez elment az erdőbe,
Ez a nyulat meglőtte,
Ez hazavitte,
Ez megfőzte,
Ez a kicsi mind megette.
Megharagudtak,
Megharagudtak,
Az erdőre kifutottak,
Újabb nyulat
Puffantottak
Puff, puff!

Béke, béke, szentelt béke
Együtt ülünk le a székre, bumm!

Megy a fiú az erdőbe,
eltört kocsija kereke.
Szegekkel ő javítgatja,
amennyit kér adjad oda!

Zenehallgatás

Tarka szoknya...
Három krumpli a tűzbe...
A csatka kistemplom...
Oj, hoj, ledodoj...

Erzsike néni mit gondolt magába
Hamuba sült pogácsát
készít vacsorára
Gyúrta kézzel, lábbal
Tüzet rakott fával
Mégis csak úgy kellett
elvágni baltával.

Cigány vagyok
cigány,
Cigánynak születtem!
Cigánynótát dalolt a mamám
felettem.
Cigányul tanított
imádkozni anyám
És szeretni téged
gyönyörű szép
hazám.

Cigány vagyok, büszkén vallom,
Szeretem a lovat nagyon.
A cigányok lóval jöttek,
Segítséget tőlük nyertek.

Réten lakik a nyuszika,
Hegyes fülét jól fenntartja.
Mikor a vadász közeleg,
Észreveszi s elfut tőle.

Benn a tálban lisztecseke van
abból finom kenyérke van.
Tégy egy tojást meg sok cukrot
abból sütök jó kalácsot.

Utca, utca, utcácska,
Ott lakik a cicuska,
A cicának nincs kalapja,
S nincs a lábán piros csizma.

Szalad, szalad a gyíkocska,
szalad utána kis Gyurka,
de elbújik a gyíkocska,
üres marad Gyurka marka.

Játékok

Madárkák, madárkák

A gyerekek lemorzsolnak egy cső kukoricát, és egyformán elosztották a szemeket. Ahányan voltak, annyi felé. Kijelöltek egy célhelyet, és 20-30 méternyi távolságból elindultak feléje guggoló ugrádozással. Aki leghamarabb odaért annak mindenki adott egy szem kukoricát. A játékot bármikor abba lehetett hagyni, s az volt a győztes, a legügyesebb madár, aki a legtöbb kukoricaszemet összegyűjtötte. Közben ezt mondogatták:

Madárkák, madárkák,
madárkák, madárkák,
ugrándoznak a kertben,
ugrándoznak a kertben,
sietnek a magocskákhoz.
Ki hamarabb célba jut,
annak több magocska jut.

Törjük, törjük a mákot

Ezt két gyermek szokta játszani. Egymással szemben állnak, és az ökleiket gyengén összeütögetik. Ütögetik, ütögetik mindaddig, amíg valamelyikük meg nem unja. Aki tovább bírja, az győz. Közben ezt mondogatják:

- Kicsi lányok vagyunk mi,
törjük a mákot,
törjük a mákot,
apánknak,
anyánknak,
a testvérbátyánknak!
- Törjük, törjük a mákot,
mert itt van a karácsony,
sütni fogunk kalácsot,
sütni fogunk kenyeret,
cigányoknak eleget.

Medve, medve, bolond medve

Ez a játék fogócska volt. A medve volt a fogó. A többiek csúfolták, miközben szanaszét futottak. Az pedig futott utánuk, és akit utolért arra rácsapott. Nagyot ütött, ezért mindenki úgy futott előle, ahogy csak bírt. Akit mégis eltalált, utána már az lett a medve. Ezzel a verssel csúfolták:

Medve, medve, bolond medve,
medve, medve, bolond medve,
hiába futsz én utánam,
százszor fürgébb az én lábam,
mert az enyém könnyű, karcsú,
de a tiéd kövér, lassú,
nem fogsz meg az életben sem!

Vén boszorkány mit csinálsz?

A vén boszorkány a kör közepén guggol. Közte és a körülötte szűk körben álló gyermekek között párbeszéd zajlik. Amikor ennek vége, a boszorkány felpattan, és az elmenekülő gyerekek közül megpróbál egyet elkapni.

- Vén boszorkány mit csinálsz?
- Keresem a tút.
- Minek az a tút?
- Zsákot összevarrni.
- Minek az a zsák?
- Rossz gyereket beletenni.

Találós kérdések

Meddig cigány a cigány?

(a lábától a fejéig)

32 gyöngyszem van egy barlangban,
élesek, mint a balta.

(fogak)

Zöld és mégsincs levele, hegyes tükkel
van tele. Nem szabó és nem sündisznó.

(fenyőfa)

Hátán a háza, fején a szarva.

(csiga)

Nincs benne élet, mégis élőket rángat ki
az erdőből.

(fészű)

Tűit viszi mindenhova, nem varr velük
semmit soha.

(sündisznó)

Amikor szisszen egy pici piros kígyó, az
egész világ meghallja, a föld megremeg,
a gyerekek megijednek.

(villámlás)

Kicsi és fekete, s még az óriást is táncra
bírja.

(bolha)

Fekete vagyok, mint az égett kenyér,
mint a tojás olyan kerek, ami rajtam
megterem abból élnek az emberek.

(Föld)

Kinek a feje nő kötélén?

(a töké)

Hasas húgom fenekébe tüzet fűjnek, fülét
fogják mindig, ha hozzányúlnak.

(fazék)

Elöl tök, középen hordó, hátul seprű.

(ló)

Van két fekete lyuk. amit az elsőbe
teszel, megelevenedik, de csak akkor
láthatod meg, ha kibújjik onnan. Amit a
másodikba teszel, azt láthatod ugyan
rögtön, de már soha nem elevenen.

(születés és a halál)

Mesék

A cigányok arcszínének eredetmondája

Az elátkozott királylány

A két nyárfa

Csuda tarisznya

Három cigány a fán

Tél apó

Az aranykirály lánya

A cigány királyfi

Rózsalány